

Foredrag i Oslo Militære Samfund mandag 11. januar 2010

Ved

Petter Eide

Generalsekretær i Norsk Folkehjelp

Foto: Stig Morten Karlsen, OMS

Politisk endring som mål i bistandsarbeidet

Introduksjon

Veldig kort om Norsk Folkehjelp
Skille mellom utviklingshjelp og nødhjelp
Komme inn på møtepunktet mellom militære og sivile

Verden i dag

Fakta:

3 mld mennesker lever under fattigdomsgrensen på 15 kr dagen
Hvert år fødes 20 mill barn til fattigdom. Gapet mellom de rikeste og de fattigste har økt – de 20 % rikeste beslaglegger 86 % av verdens ressurser. Flertallet av verdensborgerne opplever ikke et alminnelig demokrati.
Helsefaren er ikke svineinfluensa – som dreper 1 mill barn hvert år. De fleste kvinner og barn i verden har ikke en reell beskyttelse mot vold.

Den store skampletten i verden er at verdens rikeste nasjoner (G8, G20) i svært liten grad har greid å gjøre noe med dette alvorligste problem.

Verden har gått framover, definitivt hjulpet av verdens ledende nasjoner og aktører, med å styrke økonomien til nasjoner og personer, bekjempe sykdom, redusere kriger og konflikter, utbre demokrati flere deler av verden, samt øke andelen av mennesker som kan lese og skrive.

Men på tross av styrket økonomi, og en utdanningsrevolusjon, har ikke andelen av fattige blitt vesentlig redusert, og i mange deler av verden, og i mange områder har fattigere blitt fattigere og rike blitt rikere.

Det humanitære og moralske utgangspunkt for enhver organisasjon som vil engasjere seg. Innenfor disse rammene en org som norsk folkehjelp skal finne sin rolle. De store spørsmål vil være:

- Hva skal være vår rolle?
- Hva skal være vårt bidrag?
- Skal man bidra bærekraftig – må man ha en diagnose og deretter en medisin.

Bistanden fra land er politisert

En utfordring er at giverland har svært ulike egeninteresse, geopolitiske og sikkerhetsstrategiske interesser. Klassisk var jo tenkningen under den kalde krigen, hvor land mottok bistand fra "øst" eller "vest" for å bufre opp for den andres ideologiske imperialisme.

Den norske regjeringen gjør det. Ja, til og med det norske forsvar er ledd i større internasjonale satsinger med mål om politiske endringer i en rekke land.

Nåværende regjering at formålet *bekjempe fattigdom* og sikre sosial rettferdighet. *Men i praksis følger ikke regjeringen opp målene sine* om fattigdoms-bekjempelse. De største mottakerne av norsk bistand (Sudan, Midt Østen osv) får ikke midler fordi de er blant de fattigste, men fordi de av andre grunner er politisk prioritert.

NF analytiske utgangspunkt

Våge den påstand: Det finnes ikke fattige land, ikke land som ikke har ressurser, verken naturmessige eller menneskelige, men milliarder av fattige mennesker. Noen av de "fattigste landene" i verden er også de som er rikest på mineraler og ressurser. Det meste av verdens diamantforekomster, platina, og andre dyrebare mineraler finnes i Afrika. Noen av de største oljeforekomstene finnes i land i sør.

Mange folkelige forklaringer om årsaken:

- Vi i Nord lenge har utbyttet de i sør – delvis riktig – men bare en liten del av forklaringen. Men mer rettferdig handel kommer ikke nødvendigvis de fattige til gode.
- Mange mener det skyldes uflaks – nei
- Mange mener det skyldes manglende ressurser, tørke og dårlig vær – nei
- Mange mener det skyldes at folk er late – mangler arbeidsdisiplin – nei
- Mange mener det skyldes genene – svarte og gule gener forhindrer utvikling og velstand – jeg møtte en slik teori forleden – en som hadde bodd lenge i afrika – jeg bare minnet om Barack Obamas genmateriale – da ble det taust.

Både fattigdom og rikdom er menneskeskapt

Verken dårlig vær, tørke eller latskap, kultur, natur, biologi som er årsaken.

Hvis folk er fattige er det fordi noen andre vil de skal være fattige. Fattigdommen er skapt av mennesker og kan endres av mennesker. Et komplekst, men likevel et menneskeskapt årsaksbilde sammensatt av konflikter, dårlig styresett, samfunnstrukturelle forhold, markedstilgang, skjev fordeling av verdier og ressurser, manglende mulighet for folkelig deltakelse osv. Fattigdom er altså ikke et resultat av at fattige er late, mindre kreative, har uflaks, er rammet av naturkatastrofer eller lignende. Nei, fattigdom er et intendert resultat av makt, urettferdighet og skjev fordeling av ressurser, enten i form av enkeltindividers undertrykking (diktatorer), eller i form av strukturelle forhold (privilegier til ekstrem elite, overklasse, slaveri). Denne skjevfordelingen holdes på plass av et maktapparat i landene selv, eller et internasjonalt system.

Skjev fordeling av ressurser henger sammen med *manglende demokrati eller undergraving av demokrati*.

I mange land i sør finner vi i dag enerådende presidenter i spissen for fungerende ettpartistater hvor de riktignok har valg med jevne mellomrom, men det finnes ingen opposisjon, ingen konkurranse om embetet, ingen fri presse og det sivile samfunn opplever stadige innskrenkninger i sin makt og virkemåte. I store deler av Afrika er dette situasjonen.

Obama legger vekt på dette poenget: Han var på litt siden på besøk i Afrika.

- Dere har makten til å holde deres leder ansvarlig, å bygge institusjoner som tjener folket.

Dere kan bekjempe sykdom, gjøre slutt på konflikter og gjøre endringer nedenfra og opp.

- Ikke noe land vil skape velstand dersom dets ledere utnytter økonomien for å berike seg selv, eller om politiet lar seg bestikke av narkosmuglere, sa han videre.

Veldedighetsindustri

Forestillingen om at fattigdom skyldes at fattige er late, mindre kreative, har uflaks, er rammet av naturkatastrofer eller lignende – har også bidratt til en veldedighetsindustri, en filantropi – at fattigdom kan utryddes ved drysser av vårt overskudd, putter penger i bøsser. De fattige stigmatiseres som tiggere og mindreverdige, mens vi rike blir givere. Belønnes moralsk ved å gi, eller henge bilder av fattige barn på kjøleskapet. Denne veldedighetsindustrien flytter fokuset vekk fra de strukturelle forklaringene på fattigdom. Dessverre er mye internasjonal bistand, i Norge representert ved mindre org bærer preg av dette. Norske medier bygger oppunder dette. TV-aksjonen er kanskje det verste eksempelet. Her legges det opp til at vi skal konkurrere om å gi til en verden som uten interessemotsetninger, hvor ressurser er ferdig fordelt en gang for alle.

Kambodsja – statsministeren og hans aller nærmeste familie eier 23 % av all jord – de rike tilraner seg jord og eiendom ved å ulovlig kjøpe seg eiendomsdokumenter – fordrive de fattige. 150 000 fordrevne land grabbing.

Kritisk til tjenesteleveranser

Og fordi årsaken til fattigdom er maktmisbruk og undertrykking – skal vi være forsiktig å bygge skoler, drive alfabetisering, investere i jordmorutdanning og gi studentstipend.

Denne type støtte kan være viktig, og har ofte god lokal begrunnelse– men bidrar ikke nødvendigvis til varig samfunnsendring.

Rik/grisk eller korrumpert statsleder er godt kan synes dette er glimrende – da slipper han å dele / ta ansvar selv. Passe på at bistand ikke subsidierer de rike i sør. Da vil norsk bistand bidra til å opprettholde skjevheten og fattigdommen.

Tjenestelevarensere av helse og skole, kan føre til at man underminerer statens ansvar, og de krav som må stilles.

Økt handel og fordeling

Mange har klocketro på økt handel. Bare landene kan få mer handle og mer markedsadgang for sine produkter så vil dette hjelpe.

Hovedproblemet er at strukturen i veksten ofte har vært slik at store deler av befolkningen ikke har tatt del i den. Mange land har faktisk hatt en god økonomisk fremgang på makronivå. Men den samme fremgang er ikke reflektert på mikronivå (husholdningsnivå), og forskjellen mellom rik og fattig har i mange tilfelle blitt større. Tanzania har hatt vekst på jevnt 5-7 prosent de siste årene. En undersøkelse i 2002 påpekte at på tross av sterk vekst har husholdningene ikke fått mer å rutte med. Samme vil vi finne i store oljelandene som Angola og Nigeria.

Dette understreker nettopp at nasjonal økonomisk vekst ikke er ensbetydende med at folk bringes ut av fattigdom. I land med stor ulikhet kan økonomisk vekst føre til at de fattige blir enda fattigere. Og de fattigste gruppene tenderer til å bestå av kvinner og barn, eiendomsløse, minoritetsbefolkning, med andre ord grupper som ikke vil bedre sin situasjon uten at staten har en politikk for å få disse gruppene opp og fram. Flere land i sørøstasia har interessant nok også en relativt god evne til å fordele jevnt, noe som er med på å forklare deres suksess, mens i store deler av Afrika finner vi ekstreme forskjeller mellom fattig og rik.

Politisk endring som mål i bistandsarbeidet

For oss blir målet om *politiske endringer i retning demokrati* det viktigste i utviklingspolitikken som grunnlag også for fattigdomsbekjempelse. For der folk kan organisere seg, forhandle og mobilisere legges pilarer for utvikling. Der folk kan kreve og mobilisere for å få til omfordeling av makt og rettferdig fordeling av ressurser. Og det er kun her det legges bærekraftig fundament for varig endring og fattigdomsbekjempelse.

Norsk Folkehjelp er den eneste organisasjonen som har et overordnet politisk mål om å bidra i kampen for demokrati og rettferdig fordeling. Vi sier eksplisitt at vi skal jobbe gjennom sivile organisasjoner og sosiale bevegelser for å bidra til demokrati og rettferdig fordeling. Det er altså ikke politiske endringer i seg selv som er vårt mål, men politiske endringer i retning demokrati og rettferdig fordeling.

I praksis innebærer det å identifisere de viktigste bremseklossene for demokrati og rettferdig fordeling og gi støtte til de aktørene og organisasjonene som virker som de har størst tyngde eller mest potensial i forhold til å endre situasjonen i retning mer demokrati og rettferdig fordeling.

Av menneskerettene er det altså de politiske og sivile rettighetene som er viktigst for oss.

Bolivia

Fjelllandet Bolivia er mitt favoritteksemel på hvordan investering i politisk kunnskap faktisk kan føre til:

- maktendring
- bedre omfordeling av ressurser
- økt demokratisering.

Kolonisert på 1500 tallet fram til midten av 1800 tallet – krig, uro militærkupp preget landet fram til vår tid. Ingen aktiv eller bærekraftig politikk for omfordeling av ressurser eller

demokratisering. Landets flertall, urbefolkningen, er undertrykt grunnleggende manglende rettigheter.

Norsk folkehjelp har i lang tid arbeidet med indianerorganisasjoner (83), som representerer flertallet av befolkningen.

Bidratt med

- kapasitet til politisk arbeid
- politisk opplæring og kompetanse
- rettighetsundervisning spesielt knyttet til land/vann rettigheter
- -organisasjonskunnskap.

2006 fikk B sin første valgte indianske leder som president. Første politiske leder som kan starte omfordeling og sikre ressurser til fattige.

I årets statsbudsjett trekkes Norsk Folkehjelps partner i Bolivia, FEDECOR, frem som et eksempel på hva folk selv kan oppnå dersom man setter inn ressursene på å styrke sivilsamfunnet.

Resultat: Paraplyorganisasjonen FEDECOR i Cochabamba har klart å påvirke det nasjonale arbeidet med lovgivning for jord- og vannressurser i Bolivia. I 2002 stod organisasjonen i spissen for den vellykkede kampen mot privatisering av vannressursene. Organisasjonen drev også påvirkningsarbeid i forhold til utforming av ny grunnlov som ble vedtatt i 2009.

Erfaringen fra Bolivia

Eksempelet viser hvordan målrettet POLITISK arbeid ved å støtte organisasjoner på sikt har bidratt til langvarige politiske endringer – som kommer folk flest til gode.

Investering i politisk skolering og politisk kapasitetsbygging gir konkrete samfunnsmessige endringer. I Bolivia har faktisk norsk bistand, ved hjelp av denne politiske og kunnskapsorienterte vinklingen bidratt til store endringer.

Zimbabwe

Norsk Folkehjelps har jobbet i Zimbabwe i snart 30 år. Våre partnere arbeider for en ny demokratisk grunnlov, retten til å organisere og ytre seg, retten til informasjon, frie og rettferdige valg og folkestyre.

Norsk Folkehjelp støtte har bidratt til at partnere har midler og kapasitet til å bygge sine organisasjoner, drive opplysningsarbeid og kunnskapsformidling, arbeide med lovendringsforslag, arrangere møter, konferanser, skrive avisinnlegg og legge fram saker for regjeringsmedlemmer, byråkrater og politikere for å påvirke dem. Men slike aktiviteter kan være direkte farlig og under rammevilkår som i Zimbabwe, med repressive lover, et reelt trusselbilde og en militærjunta som styrer er det vanskelig å oppnå og dokumentere resultater av politisk arbeid.

Støtten fra blant annet fra NF har bidratt til at organisasjonene i Zimbabwe har kunnet drive sin virksomhet på tross av stressfaktorene. Det er tvilsomt om ZANU-PF ville lidd valgnederlag i 2008 om ikke Zimbabwe hadde beholdt et sivilt samfunn med pågangsvilje og et sterkt politisk engasjement. Organisasjonene gjennomførte opplysningskampanjer, nådde ut med informasjon om registrering, valgprosedyrer, valglokaler og valglister, og mobiliserte folk, særlig kvinner og ungdom, til å delta ved valgene og stille opp som valgobservatører. I tillegg samarbeidet mange av organisasjonene med likesinnete på tvers av landegrensener og rettet mye av sitt informasjonsarbeid mot regionale fora som SADC og AU.

Valgresultatet som reflekterte folks ønske om endringer og samlingsregjeringen er virkninger av felles innsats fra demokratiske krefter i Zimbabwe og i regionen.

Sivilt samfunn i Zimbabwe og solidaritetsorganisasjoner i regionen fremstår som sterkt og levende sammenlignet med mange andre land i Afrika.

Erfaring fra Zimbabwe

Eksempelet viser hvordan målrettet POLITISK arbeid ved å støtte organisasjoner på sikt har bidratt til langvarige politiske endringer – som kommer folk flest til gode. Det er en god indikasjon på at vi har lyktes med vårt bidrag – partnerskap og å styrke det sivile samfunn bidrar til gjenoppbyggingsprosessene og påvirker samfunnsutviklingen i demokratisk retning.

Pensjonsfondet/ Elbit/ Israel

NFs mandat er å bidra til politisk endring - blant annet ved å støtte opp om palestinernes kamp mot Israels okkupasjon. Selskapet Elbit Systems utvikler og driver et elektronisk overvåkingssystem som er en del av muren Israel bygger på Vestbredden. Pensjonsfondet investerer i stadig flere slike selskaper som Norsk Folkehjelp mener støtter opp om Israels okkupasjon.

Muren er et grovt brudd på folkeretten og grunnleggende etiske normer, og bryter med pensjonsfondets etiske retningslinjer. Norsk Folkehjelp ønsker derfor at selskapene skal trekke seg ut, og har siden vinteren 2008 jobbet opp mot etikkrådet for å påvirke dem til å iverksette dette.

15.april 2009 skrev NF et brev til etikkrådet og finansministeren hvor vi argumenterte for at fem spesifikke selskaper burde utelukkes. NF hadde deretter møter med råds- og sekretariatsmedlemmer i forkant av deres reise til området. Vi bisto også med kontakter i forbindelse med deres reise.

Etikkrådet anbefalte så at ELBIT trekker seg ut med en argumentasjon som overensstemmer med den NF førte. Det finnes en voksende internasjonal bevegelse for å få selskaper og andre til ikke å bidra til okkupasjonen som på sikt kan bidra til reelt politisk press mot okkupasjonen. Pensjonsfondets uttrekk fra Elbit har således blitt lagt merke til og vil bygges videre på andre steder. NFs rolle her kan antas å hatt betydning for det oppnådde resultatet.

Eksempelet viser hvordan målrettet POLITISK arbeid, her ved å legge press på norske myndigheter på sikt har bidratt til langvarige politiske endringer – som kommer folk flest til gode. Israel får sikkert likevel råd til overvåkning av muren, men bidraget om at dette ikke skal støttes internasjonalt er gitt.

Kambodsja

Politisk arbeid med folks rett til egen jord er et langsiktig arbeid. I Kambodsja blir mange fattigbønder og slumboere tvangsflyttet på grunn av tomtespekulasjon fra utenlandsk storkapital; ofte kinesiske eller sør-koreanske selskaper. Få får noen kompensasjon - og de som får, får lite. Folk risikerer fengsel hvis de klager på kompensasjonen.

Våre partnere i Kambodsja underviser folk om deres rettigheter i forhold til tvangsflytting. Dette mobiliserer folk selv til å organisere seg mot utenlandske selskaper, til å gå sammen med andre som er utsatt for tvangsevakuering og til å føre nøye oversikt over hva som skjer med omdiskuterte arealer i landet.

Erfaringen fra Kambodsja

Eksempelet viser hvordan målrettet POLITISK arbeid ved å støtte organisasjoner på sikt har bidratt til langvarige politiske endringer – som kommer folk flest til gode.

Investering i politisk skoling og kapasitetsbygging gir konkrete samfunnsmessige endringer. Flere hundre tvangsflyttede familier har fått sakene sine opp for myndighetene. I 2008 fikk 73 familier en akseptabel offentlig kompensasjon som resultat av egen innsats og våre partners arbeid.

Kurdistan Irak

Undertrykt av Saddam, arabisering, to store rivaliserende kurdiske partier, knallhard undertrykking av kvinner.

Det er færre aktører i det sivile samfunn enn for eksempel i Palestina, og der er derfor lettere over tid å se sporene av vår virksomhet, som har gått ut på å støtte demokratiske organisasjonene.

Et viktig resultat har her vært å bidra til at det har vokst fram en gruppe med sivile organisasjoner som har vært uavhengige av partier og myndighetsstrukturer, og som har kunnet arbeide for å endre holdninger og sosiale forhold i samfunnet. Flere av disse organisasjonene har gått i spissen for å sette spørsmål som kvinneverdigheter og MR generelt på dagsorden som akseptable problemstillinger i et samfunn preget av patriarkalske holdninger. Dette er ikke et politisk gjennombrudd, men vil på lang sikt være avgjørende for en sunn politisk utvikling for kvinners rettigheter. På områder som tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, vold mot kvinner, kvinners rett til å delta, har det skjedd en klar endring til det bedre over disse årene. Det som for ti år siden var tabu må i dag åpent anerkjennes av samfunnets ledelse som et samfunnsproblem som det må gjøres noe med. For eksempel er det etablert egne avdelinger i politiet som skal ta seg av slike saker.

Et annet konkret resultat er innføring av Menneskerettigheter som fag i skolen, etter mange års hard lobbying fra flere av de samme sivile organisasjonene.

Organisasjonskunnskap

Kunnskap om rettigheter og politisk kompetanse er avgjørende for å initiere politiske endringer. Norsk bistand kan utrette mye mer hvis de fokuserer mer i denne retningen.

La meg også få legge til en annen viktig norsk erfaring:

Jeg mener suksessoppskriften for hvorfor vi Norge har fått et bra velferdssamfunn, kan anvendes i andre land. En viktig oppskrift har vært organisering av alminnelige mennesker fagforeninger, samvirke og kooperasjoner. Organisering av felleskap har vært en maktfaktor som over tid har tvunget fram omfordeling. Kombinert med aktiv satsing på utdanningsinstitusjoner, og tiltak som lånekasse for studenter har bidratt til enorm sosial utjæmning og vekst i velferden.

NF bærer i oss arbeidsformer og metoder fra fagbevegelse og samvirkebevegelse i Norge. Grunnleggende ide om at alminnelige mennesker står sterkere til å fremme interesser, og sikre en mer rettferdig fordeling – hvis de står sammen.

Motmakt-strategi

Vi kan gjerne kalle dette en motmakt-strategi – høres veldig radikalt ut, men de fleste vil mene at dette er bra, så vi lenge makten vi snakker om er korrupte og griske ledere, en politisk og økonomisk elite som ikke har noen verdier eller ønsker om fordeling.

Kompetansen her er knyttet til kunnskapen om organiseringens og felleskapets betydning. Det er ikke tvil om at diktatorer, undertrykkere, korrupte kapitalinteresser frykter dette aller mest. Aktiv forfølgelse, blokkering av organisasjoner.